

Krystian PACHUCKI-WŁOSEK
Uniwersytet Jagielloński¹
Instytut Rosji i Europy Wschodniej
krystian.pachucki97@gmail.com
ORCID 0000-0002-4527-5441

<https://doi.org/10.34739/dsd.2021.01.13>

REALIZACJA PAŃSTWOWYCH PLANÓW INWESTYCYJNYCH PRZEZ CHIŃSKĄ REPUBLIKĘ LUDOWĄ JAKO SPOSÓB OGRANICZANIA WPLYWÓW FEDERACJI ROSYJSKIEJ W REPUBLICIE KAZACHSTANU

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest zbadanie wpływu działania chińskiego kapitału na ograniczenie wpływów Federacji Rosyjskiej w Kazachstanie. Wstępna analiza pozwoliła na uformowanie pytania badawczego: Czy Kazachstan przy wyborze pomiędzy kapitałem rosyjskim a chińskim nadal kieruje się względami politycznymi? Udzielenie odpowiedzi na postawione pytanie było możliwe dzięki przeanalizowaniu głównych inwestycji realizowanych przez Chińczyków i Rosjan pod kątem ich wpisywania się w plan rozwoju Kazachstan2050, zainicjowanym przez prezydenta Nursułtana Nazarbajewa w 2012 roku. Głównymi metodami badawczymi użytymi w artykule były analiza literatury przedmiotu, porównanie, wnioskowanie, a także indukcja. Znalezienie zależności pomiędzy planem rozwoju a inwestycjami umożliwiło postawienie hipotezy badawczej, że w kazachskiej strategii rozwoju doszło do odwrócenia wartościowania. Nadrzędnym celem przy wyborze partnera strategicznego stał się rachunek ekonomiczny i korzyści z tego płynące. Dopiero na drugim miejscu znalazły się względy polityczne.

SŁOWA KLUCZOWE: Chiny, Kazachstan, Rosja, inwestycje, Kazachstan2050

THE IMPLEMENTATION OF STATE INVESTMENT PLANS BY THE CHINESE PEOPLE'S REPUBLIC AS A WAY TO REDUCE THE RUSSIAN FEDERATION'S INFLUENCE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ABSTRACT: The aim of this article is to examine the impact of the actions of Chinese capital on limiting the influence of the Russian Federation in Kazakhstan. The preliminary analysis allowed for the formulation of the research question: Does Kazakhstan still take political considerations into account when choosing between Russian and Chinese capital? It was possible to answer this question due to the analysis of the main investments implemented by Pekin and Moscow in terms of their compliance with the Kazakhstan2050 development plan, initiated by President Nursultan Nazarbayev in 2012. The main research methods used in the article included: the analysis of literature on the subject, comparison, inference, and induction. Finding the relationship between the development plan and investments made it possible to formulate a research hypothesis that the evaluation was reversed in the Kazakh development strategy. The primary objective when choosing a strategic partner became the economic calculation and its benefits. Political considerations came only in second place.

KEYWORDS: China, investments, Kazakhstan, Kazakhstan2050, Russian Federation

¹ Jagiellonian University, Poland.

WPROWADZENIE

Zimna wojna zamknęła etap rywalizacji militarnej na świecie. Nowa forma rywalizacji przyjęła charakter pokojowy. Objęła ona płaszczyznę gospodarczą. Współczesna rywalizacja kieruje się zasadami geoekonomii tzn. umiejętnego wykorzystania zasobów ludzkich, z uwzględnieniem rynku, jako „miejsca walki”².

Największe mocarstwa ze względu na ograniczony potencjał nie mogły utrzymać kontroli nad całym obszarem ekonomicznym, co stało się szansą dla wzrostu znaczenia mocarstw regionalnych. Przekształciły się one z podporządkowanych graczy w niezależne podmioty.

Przykładem państwa, które zyskało na zburzeniu porządku zimnowojennego, jest Chińska Republika Ludowa (ChRL). Szybki rozwój w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych umożliwił włączenie się do rozgrywki światowej. Zbudowanie własnej strefy wpływów wymagało wejścia w konfrontację z wybranym mocarstwem. Rywalizacja ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej nie była opłacalna ze względu na wysokie powiązania kapitałowe i handlowe. Stąd decyzja władz w Pekinie o przystąpieniu do ekspansji w rosyjskiej strefie wpływów. Uzasadniano ją mniejszym dystansem ekonomicznym dzielącym Federację Rosyjską (FR) i Chiny, który uległ pomniejszeniu po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Początkowo Chińczycy starali się jedynie zaakcentować swoją obecność w państwach poradzieckich. Zachowując zasadę pokojowej koegzystencji i unikając konfrontacji przy realizowaniu swoich żywotnych interesów w krajach Azji Centralnej³.

Sytuacja uległa zmianie po kryzysie finansowym z lat 2008–2009, który doprowadził do kolejnego osłabienia prestiżu Rosji wśród przywódców byłych republik radzieckich. Zostało to wykorzystane przez Pekin, który przystąpił do szybkiego poszerzania swoich wpływów ekonomicznych w państwach Azji Centralnej. Kolejnym wydarzeniem wzmacniającym pozycję chińskiego inwestora był kryzys 2015–2016 roku, który osłabił gospodarkę rosyjską. Rozpoczął się okres stagnacji gospodarczej, przez co Moskwa była zmuszona do ograniczenia współpracy ekonomicznej ze swoimi partnerami.

Ograniczenie potencjału Federacji Rosyjskiej skłoniło do postawienia pytania badawczego: Czy Kazachstan przy wyborze pomiędzy kapitałem rosyjskim a chińskim nadal kieruje się względami politycznymi? Przywódcy państw w regionie, w tym także Nursułtan Nazarbajew, potrzebowali stabilnego inwestora, który potrafił zachować ciągłość realizacji projektów. Takim państwem okazały się Chiny. Pekin dostrzegł, że współpraca ekonomiczna z Kazachstanem powoduje rozluźnianie sojuszu politycznego Moskwy z Astaną (obecnie Nur-Sułtan). Poszerzanie wpływów w Kazachstanie było kluczowe. Zdobywanie pozycji przeważającej umożliwi w przyszłości odcięcie pozostałych państw regionu od Rosji. Umożliwiłoby to przejście kontroli nad

² J. Zukowska, *Geoekonomia nowej rzeczywistości*, „Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 30, s. 3–5.

³ K. Kozłowski, *The New Silk Road: the promise and the challenge of Chinese Eurasian Integration in the post-soviet Central Asia*, „Teki Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych OL PAN” 2016, nr 11 (1), s. 97–103.

całym regionem centralnoazjatyckim, który stanowi ważny czynnik w polityce bezpieczeństwa energetycznego ChRL.

Oslabienie ekonomiczne Federacji Rosyjskiej przy rosnących aspiracjach ekonomicznych Kazachstanu pokazało, że dalsze motywowanie wyboru rosyjskich inwestorów chęcią utrzymania przyjaznych relacji politycznych prowadzi do wyhamowywania potencjału rozwojowego. Po 2016 roku władze w Astanie (od 2019 Nur-Sułtan) coraz częściej dokonują chłodnych obliczeń ekonomicznych i decydują się na współpracę z partnerem, który włoży więcej pieniędzy w ich gospodarkę. Taka postawa pozwoliła przedstawić hipotezę badawczą, która zostanie udowodniona w niniejszym artykule, że w kazachskiej strategii rozwoju doszło do odwrócenia wartościowania. Nadrzędnym celem przy wyborze partnera strategicznego stał się rachunek ekonomiczny i korzyści z tego płynące. Dopiero na drugim miejscu znalazły się względy polityczne.

Analizowane inwestycje zostały zbadane pod kątem wpisywania się w strategię rozwoju *Kazachstan2050*, która została ogłoszona przez prezydenta Nursułtana Nazarbajewa w 2012 roku. W nowej koncepcji przywódca państwa wskazał sektory gospodarki, które powinny ulec przyspieszonemu rozwojowi do 2050 roku. Ambitny program ma doprowadzić gospodarkę kazachską do grona trzydziestu najlepiej rozwiniętych gospodarek świata. Do priorytetów strategii zaliczono: rozwój infrastruktury, dalszy rozwój sektora wydobywczego, modernizacja sektora rolniczego, modernizacja technologiczna państwa i zmiany polityki wodnej⁴.

CHIŃSKIE INWESTYCJE W KAZACHSTANIE UWZGLĘDNIAJĄCE KAZACHSKI PLAN ROZWOJU

Kazachstan stał się strategicznym miejscem dla chińskich inwestycji ze względu na stabilny system polityczny. W okresie urzędowania Nazarbajewa protesty społeczne miały charakter lokalny i charakteryzowały się niską częstotliwością występowania. Stabilność podkreśliła udana sukcesja władzy w 2019 roku, kiedy prezydentem został Kasym Tokajew⁵. Dlatego od 2013 roku prawie 90% wszystkich środków zainwestowanych przez Chiny na Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej przypada na Kazachstan⁶. Na początku 2015 roku została przekształcona w Eurazjatycką Unię Gospodarczą (EUG)⁷.

Pomimo członkostwa w unii gospodarczej, w której najważniejszą rolę odgrywa Federacja Rosyjska, Kazachstan rozwija relacje ekonomiczne z Chinami. Podobnie jak pozostali partnerzy inwestycyjni Pekin jest zainteresowany sektorem wydobywczym. W 2012 roku udział chińskich

⁴ Государственная программа Российской Федерации „Экономическое развитие и инновационная экономика” (утв. постановлением Правительства РФ от 15 апреля 2014 г. N 316), <http://gov.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm> (20.12.2020).

⁵ A. Legieć, *Perspektywy sukcesji władzy w Kazachstanie*, „Biuletyn PISM” 2019, nr 65 (1813), https://pism.pl/publikacje/Perspektywy_sukcesji_w_adzy_w_Kazachstanie (20.12.2020).

⁶ А.Баязитова, *Боле 90% инвестиций Китая в ЕАЭС приходятся на Казахстан*, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31666239#pos=3;-129 (dostęp: 20.12.2020).

⁷ С. Курбанов, *Экономика Центральной Азии в ретроспективе: прошлое, настоящее и будущее* [w:] *Центральная Азия – 25: мысли о прошлом, проекция будущего. Сборник эссе из Центральной Азии*, М. Ларюэль А. Курманова (ред.), Waszyngton 2017, s. 32–36.

spółek w eksploatacji złóż ropy naftowej oscylował w granicach 22% całości produkcji, w wydobyciu gazu natomiast w 2014 roku przekroczył próg 40% całościowego wydobycia⁸.

Chiny jako pierwsze zwróciły uwagę na podnoszenie przez władze w Astanie tematu szkodliwości uzależnienia gospodarki od surowców. Według planu *Kazachstan2050* sektor ten ma być główną siłą napędową przemian, ma zatem stać się sektorem pośrednim. Szczególny nacisk na realizację tych postulatów objawił się po rozpoczęciu nowego programu reform w 2016 roku. Państwa europejskie, w tym także Rosja, zignorowały ten sygnał. Nadal inwestowały głównie w przemysł wydobywczy – 56,1% ogółu inwestycji w 2018 roku. Jeżeli dodać to tego przemysł przetwórczy, to inwestycje w jedną gałąź stanowiły 72,2% ogólnej ich wartości. Należy podkreślić, że nakłady finansowe skierowane były głównie na obróbkę ropy naftowej, kondensację gazu ziemnego czy produkcję stali i koksu. Usługi i rolnictwo stanowiły zaledwie 27,8% całej wartości inwestycji⁹.

Taka postawa wypełniała tylko część założeń kazachskiego planu rozwoju. Partnerzy europejscy i Rosja przyczyniali się do pośredniej jego realizacji poprzez wspieranie sektora wydobywczego, który stanowił źródło finansowania dla rozwoju pozostałych gałęzi gospodarczych. Pozyskane środki były ograniczone. Chcąc zrealizować zamiary, Kazachstan musiał przyciągnąć Bezpośrednie Inwestycje Zagraniczne (BIZ) z innych państw.

Potrzeby Kazachstanu zrozumiały jedynie Chiny, które odwróciły swoją piramidę inwestycji. Władze w Pekinie na pierwszym miejscu postawiły transport, dopiero na drugim przemysł wydobywczy, z zastrzeżeniem, że po poprawie infrastruktury rozpoczną zakrojone inwestycje w przemysł przetwórczy. Taka zmiana doprowadziła do wzrostu znaczenia kapitału chińskiego w strategicznym planie rozwoju Republiki Kazachstanu.

Problemy z przestarzałą infrastrukturą utrudniały szybką komunikację, co zmniejszało zainteresowanie inwestowaniem w niektórych regionach Kazachstanu. Prezydent Nazarbajew w 2016 roku podjął walkę z tą przeszkodą poprzez zapoczątkowanie programu *Nurly-Żoł*. Chiny jako pierwsze wyraziły zainteresowanie pomocą w realizacji. Początkowo inwestycje finansowano ze środków własnych Kazachstanu zgromadzonych w Funduszu Dobrobytu Narodowego. W 2018 roku wykorzystano około 1,5 mld USD, które były przeznaczone na ten cel. Należy zaznaczyć, że zrealizowano wtedy dopiero część projektów. Z pomocą przyszli Chińczycy, którzy w 2018 roku udzielili Kazachstanowi kredytu w wysokości 727 mln USD na remont drogi Astana–Ałmaty¹⁰, równocześnie przeprowadzając modernizację głównych linii kolejowych. W latach 2018–2019 wsparli także remont 370 kilometrów dróg w mieście portowym Aktau i jego okolicach¹¹.

⁸ A. Jarosiewicz, K. Strachota, *Chiny a Azja Centralna. Dorobek dwudziestolecia*, OSW, Warszawa 2013, s. 33–34.

⁹ А. Мусапирова, *Какие страны инвестируют в Казахстан?*, <https://kursiv.kz/news/tendencii-i-issledovaniya/2019-04/kakie-strany-investiruyut-v-kazakhstan/> (dostęp: 20.12.2020).

¹⁰ М. Муқанқызы, *Новый кредит из Китая без упоминаний о прежних долгах*, <https://rus.azattyq.org/a/nazarbayev-vizit-v-pekini-investicii/29279262.html> (20.12.2020).

¹¹ Р. Саатов, *О строительстве дорог и тротуаров рассказал аким города Атырау*, <http://atpress.kz/6711-o-stroitelstve-dorog-i-trotuarov-rasskazal-akim-goroda-atyrau> (20.12.2020).

We wszystkich tych inwestycjach należy się doszukiwać działań rywalizacyjnych z Federacją Rosyjską. Chińska taktyka rozwoju infrastruktury w Kazachstanie odpowiada założeniom, które stosowała władza radziecka tzn. prowadzono szlaki w kierunku Centrum, ograniczając do koniecznych inwestycje w kierunku południowym. Chińczycy wzorują się na tym rozwiązaniu. Obrócili jedynie wektory. Wszystkie ich inwestycje infrastrukturalne są nastawione na rozwój szlaków łączących państwa regionu z Chinami z ograniczeniem szlaków w kierunku Rosji. Należy zwrócić uwagę, że sfinansowali modernizację szlaków kolejowych i drogowych jedynie do stolicy – Nur-Sułtanu. Modernizacja do samej granicy dawałaby dogodny szlak transportowy Rosjanom. Podobna sytuacja miała miejsce w zachodnim Kazachstanie, gdzie Chińczycy byli zainteresowani przebudową ciągów komunikacyjnych do miast Atyrau i Aktau, omijając przy tym magistralę i jezdnię biegnącą w kierunku miasta Aktobe, które znajduje się zaledwie 110 km od granicy z Rosją.

Chińczycy oferują także korzystne ceny na wymianę trakcji kolejowej pod warunkiem, że Kazachstan wyrazi zgodę na zmianę rozstawu szyn z rosyjskiego na europejski. Pekin dzięki takim zmianom utrudnia połączenie komunikacyjne z Rosją. Władze w Nur-Sułtanie przystają na takie rozwiązania, gdyż napędza to przepływ towarów chińskich przez ich terytorium, co generuje zyski z tytułu tranzytu. Potwierdza to postawioną hipotezę, że Kazachstan przy realizacji projektów ekonomicznych ogranicza względy polityczne.

Chiński cud gospodarczy doprowadził do wzrostu zamożności obywateli. Przekłada się to na nawyki żywieniowe. Coraz więcej ludzi może sobie pozwolić na częstsze spożywanie mięsa. Pojawił się problem możliwości zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych przez krajowych producentów, dlatego ChRL rozpoczęła poszukiwanie dostawców zagranicznych. Kazachstan okazał się idealnym kontrahentem, gdyż posiadał niewykorzystany potencjał produkcyjny. Wyniki kazachskiego rolnictwa z okresu radzieckiego potwierdzają, że obecnie sektor ten nie wykorzystuje nawet 60% swojego potencjału¹². Stąd decyzja władz w Pekinie o zobowiązaniu chińskich banków do udzielenia niskoprocentowych pożyczek dla kazachskiego sektora rolnego. Pożyczki głównie były skierowane do hodowców pogłowa. Dzięki temu programowi drobni kazachscy rolnicy w sumie zakupili 55 tysięcy sztuk bydła. Doprowadziło to do poszerzenia klasy średniej wśród rolników, którzy dysponują obecnie stadami w liczbie 100–150 sztuk. W samym tylko 2018 roku skorzystało z takiej możliwości około 600 rolników¹³.

Chiny, podobnie jak Kazachstan, zwracają uwagę na rozwój zielonej energetyki. Widząc możliwość porozumienia w tej płaszczyźnie udzieliły wsparcia finansowego dla rozwoju hydroenergetyki, a także pomocy przy modernizacji Hydroelektrowni Szararińskiej i Turkiestańskiej, które zostały wzniesione w okresie radzieckim¹⁴. Szczególną opieką otoczyły rozwój lokalnych

¹² Т. Алиев, *Динамика, противоречия и социальные последствия экономического роста в Казахстане (1991-2013 гг.)*, Moskwa 2015, s. 52–59.

¹³ В. Сурганов, *АПК Казахстана в 2018 году: экспортный прорыв и новые проекты*, <http://agroinfo.kz/apk-kazaxstana-v-2018-godu-eksportnyj-proryv-i-novye-proekty/> (20.12.2020).

¹⁴ И. Галушко, *В ЮКО до 2025 года построят шесть солнечных электростанций*. <https://kursiv.kz/news/otraslevye-temy/2018-05/v-yuko-do-2025-goda-postroyat-shest-solnechnykh-elektrostanciy>. (20.12. 2020).

małych hydroelektrowni zaspokajających potrzeby energetyczne małych społeczności, a także propagują rozwój małych farm słonecznych¹⁵.

Działania w sektorze rolnym wpisują się w szerszą strategię polityczną dążącą do umocnienia pozytywnego wizerunku Chin. Rozwiązywanie problemów lokalnych społeczności rozładowuje wśród nich niezadowolenie z działalności władz państwowych, co wpływa na utrzymanie stabilnej sytuacji wewnętrznej, która jest pożądana przez elity sprawujące władze. Ważniejszy jest poziom społeczny. Chińskie finansowanie małych hydroelektrowni czy farm wiatrowych ogranicza wydatki społeczności wiejskich z tytułu opłat za prąd, co jest znaczącym odciążeniem finansowym dla biedniejszych rolników. Zwiększenie wielkości pogłowia generuje bogacenie się tych społeczeństw. Wszystko to prowadzi do zacierania się nastrojów antychińskich, które są silnie zakorzenione we wspólnotach chłopskich. Korzyści płynące dla prostych obywateli ze współpracy z ChRL powodują powstanie nacisku społecznego na poszerzenie kooperacji, co prowadzi do wzmocnienia pozycji ekonomicznej Kraju Środka i zdobywania wpływów politycznych w Republice Kazachstanu.

Przedsięwzięcia w sektorze finansowo-ubezpieczeniowym mają ukryte cele. Władze Kazachstanu coraz częściej mówią o niewydolności systemu emerytalnego i zachęcają lepiej zarabiających obywateli do samodzielnego zadbania o swoją starość. Umożliwi także wszystkim obywatelom przekazanie części swoich oszczędności emerytalnych do sektora prywatnego, co ma ograniczyć ryzyko w chwili załamania państwowego systemu¹⁶. Prowadzi to jednak do zwiększenia uzależnienia się obywateli Kazachstanu od chińskich inwestycji. W przyszłości może to mieć przełożenie na stosowanie nacisku finansowego wobec klasy średniej.

ROSYJSKIE INWESTYCJE W KAZACHSTANIE – CZĘŚCIOWE UWZGLĘDNIANIE PLANÓW KAZACHSKICH

Działania inwestycyjne realizowane przez Federację Rosyjską w Kazachstanie zostały ograniczone nie tylko ze względu na problemy finansowe. Do głównych powodów należy zaliczyć: wymaganie podległości politycznej w zamian za realizowane projekty, niedotrzymywanie terminów, a także zainteresowanie jedynie tradycyjną gałęzią tzn. przemysłem wydobywczym i ciężkim. Kluczowe jest także odmienne podejście do czasu. Władze na Kremlu podejmują działania inwestycyjne w tych sektorach, w których zysk jest pewny i nie wymaga zaangażowania długoterminowego. Kazachstan tymczasem układa swoje plany rozwoju na dziesięciolecia do przodu.

Niskie zainteresowanie pozostałymi gałęziami gospodarki doprowadziło do tego, że pozycja ekonomiczna Rosji spadła na rzecz Chin. Rosjanie zaakceptowali taki stan rzeczy pod warunkiem, że będą mieć niezaburzony dostęp do inwestycji związanych z sektorem wydobywczym. Kazachstan

¹⁵ *Казakhstan: возможные последствия для бюджета в связи с общемировой тенденцией перехода к более «зеленой» глобальной экономике*, Europejski Bank Rozwoju i Odbudowy, s. 16–19.

¹⁶ Д. Покидаев, *Казakhstanцы смогут использовать пенсионные накопления с 2021 года*, <https://kursiv.kz/news/pensionnaya-sistema/2020-11/kazakhstancy-smogut-ispolzovat-pensionnye-nakopleniya-s-2021-goda> (20.12.2020).

przystał na taką propozycję, stąd spora część inwestycji rosyjskich realizowanych w Kazachstanie w latach 2018–2019 nadal dotyczyła wydobywania surowców naturalnych.

Działania rosyjskie w tym segmencie nastawione są na próbę utrzymania wpływów i utrudnianie działalności kapitałowi chińskiemu. Przejawem takiego postępowania było podpisane w 2018 roku przez KazMunaiGas i Łukoil umowy na badanie i eksploatację złoża Żenis (ros. Женис)¹⁷. Porozumienie jest wielkim sukcesem rosyjskiej firmy, gdyż udało się wyeliminować udział firm z innych krajów. Udziały zostały podzielone w równym stosunku. Rosjanie zachowują silne wpływy w górnictwie. Rosyjska kompania Rusal jest właścicielem jednej z największych odkrywek węgla w Kazachstanie – Bogatyr Komir (ros. Богатырь Комир)¹⁸. W 2018 roku rozpoczęli program modernizacji kopalni mający zwiększyć wydobywanie. Według założeń w 2020 roku produkcja miała przekroczyć 58 mln ton rocznie, co miało przynieść wzrost wydajności o 25%¹⁹. Tymczasem produkcja za rok 2020 wyniosła zaledwie 42 mln ton – o 4 mln ton mniej niż w 2018 roku²⁰.

Spadek wydobywania węgla w kopalni Bogatyr Komir mógł zachwiać systemem bezpieczeństwa energetycznego Kazachstanu, gdyż węgiel wydobywany w Ekibastuzie stanowi główne źródło do produkcji energii w elektrowniach Ałmaty, Karagandy, Nur-Sułtana i Pawłodaru. Wahania wielkości urobku utwierdziły jeszcze bardziej władze Kazachstanu o konieczności rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE).

Współpraca w sektorze wydobywczym z Rosjanami także układa się coraz trudniej ze względu na trudności w wypracowaniu porozumień, które byłyby korzystne dla obu stron. Przykładem takich rozbieżności było zaangażowanie Gazpromu w działalność badawczą nad Centralnym Miejscem Roponośnym i Gazonośnym (ros. Центральное месторождение)²¹. Władze rosyjskie chcą jak najszybciej włączyć ten obszar do eksploatacji, ze względu na perspektywę wyczerpania się posiadanych złóż gazu ziemnego w okresie trzydziestu lat. Strona kazachska nie śpieszy się z rozpoczęciem wydobywania, ponieważ złoża odkryte na początku XXI wieku zabezpieczają kraj jeszcze na dobrych kilkadziesiąt lat.

Spory występują także w kwestii niezależności energetycznej. Rosjanie odmówili budowy sieci przesyłowej umożliwiającej uniknięcie konieczności sprzedaży ropy najpierw do Rosji za pomocą zachodnich rurociągów, a dopiero potem importowania jej do północnych części Kazachstanu przez ropociąg biegnący z Omska. Chęć zrealizowania tej inwestycji potwierdza postawioną hipotezę, że przy realizacji inwestycji obecnie dla władz Kazachstanu liczą się głównie kwestie ekonomiczne. Nur-Sułtan zdawało sobie sprawę, że Moskwa wyrazi ostry sprzeciw,

¹⁷ Лукойл, Лукойл заключил контракт на разведку и разработку углеводородов на блоке Женис в Казахстане, <http://www.lukoil.ru/PressCenter/Pressreleases/Pressrelease?rid=332258> (dostęp: 20.12.2020).

¹⁸ Богатырь Комир, <https://rusal.ru/about/7/> (20.12.2020)

¹⁹ И.Адылканова, Проблемы «Русала» не касаются казахстанского угля, <https://kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2018-05/problemu-rusala-ne-kasayutsya-kazakhstanskogo-uglya> (dostęp: 20.12.2020).

²⁰ АО „Самрук Энерго” сообщило о реализации нового проекта добычи угля на разрезе „Богатырь”, <https://kase.kz/ru/news/show/1425160/> (20.12.2020).

²¹ Газпром, Россия и Казахстан готовят к освоению Центральное и Имашевское месторождения, <https://www.gazprom.ru/projects/kazakhstan/> (20.12.2020).

uważając, że jest to próba utrudnienia działalności kapitału rosyjskiego. W rzeczywistości Rosjanie obawiali się ograniczenia wpływów. Autonomiczna sieć przesyłowa pozbawiłaby Kreml narzędzia nacisku politycznego na Kazachstan.

Władze w Nur-Sułtan zdawały sobie sprawę z korzyści, jakie niesie zbudowanie nitki zwrotnej, dlatego – kiedy Moskwa odmówiła – zwróciły się o pomoc do Chin. Pekin, widząc w tym szansę zdystansowania Kazachstanu wobec Kremla, nakazał przedsiębiorstwu CNPC pomoc przy dobudowaniu zwrotnej nitki na odcinku Żanabet–Atasu. Zrezygnowano z pociągnięcia odcinka aż do granicy z Rosją, nie chcąc doprowadzić do ostrego ochłodzenia relacji. Jednak zrealizowanie sieci zwrotnej na odcinku prawie 800 km pokazało, że Kazachstan coraz mniej przejmuje się protestami i naciskami ze strony Federacji Rosyjskiej.

Doprowadziło to do podjęcia decyzji o zaniechaniu nadmiernego stosowania polityki nacisku ekonomicznego. Chcąc ratować swoją pozycję Rosjanie musieli zacząć uwzględniać w swoich działaniach założenia strategii rozwoju *Kazachstan2050*. Po zbadaniu założeń planu Nazarbajewa znaleźli dla siebie segmenty do działalności. Zdecydowali się na poszerzenie współpracy w sektorze energetycznym i motoryzacyjnym.

Sukcesem zakończyło się wejście AutoWaza na kazachski rynek. W latach 2016–2018 AutoWaz we współpracy z Asia Auto Kazakhstan wznosił fabrykę w okolicach miasta Oskemen (ros. Усть-Каменогорск)²². Tempo realizacji jak na realia rosyjskie było ekspresowe. Pośpiech wynikał z wkraczania chińskich firm motoryzacyjnych na rynek Kazachstanu. Opóźnienia mogły oznaczać kłopoty przy wprowadzaniu swoich modeli giełdę, kiedy w sprzedaży były już chińskie samochody. Zdając sobie sprawę, że kapitał z ChRL będzie próbował wykorzystać kwestie ekologiczne, AutoWaz zobowiązał się do przestrzegania najwyższych norm środowiskowych i ograniczenia montowania silników diesla na rzecz benzynowych²³. Była to pierwsza inwestycja tak szeroko uwzględniająca postulaty zawarte w programie *Kazachstan2050*.

Podniesienie aspektu ekologiczności w procesie wytwarzania prądu zmusiło Rosjan do poszerzenia współpracy w kwestii zielonej energetyki i mniej szkodliwych konwencjonalnych źródeł pozyskiwania energii elektrycznej. Rosyjska firma Hewel w czerwcu 2019 roku pozyskała kontrakt na budowę elektrowni słonecznej, której moc miała wynieść 100 MWh²⁴. Zintensyfikowaniu uległy także rozmowy na temat budowy przez rosyjski kapitał elektrowni atomowej na terytorium republiki.

Te dwie inwestycje pokazują, że Kazachowie mają opory przed powierzaniem Rosjanom wykonawstwa projektów o znaczeniu strategicznym ze względu na niedotrzymywanie przez nich terminów zawartych w umowach. Przykładem była omawiana elektrownia słoneczna. Przewidywanym terminem zakończenia inwestycji był grudzień 2020 roku, tymczasem na razie

²² В. Штанов, «АвтоВАЗ» планирует открыть завод в Казахстане к 2021 году, <https://www.vedomosti.ru/auto/articles/2018/03/05/752711-avtovaz-kazahstane> (20.12.2020).

²³ Ibidem.

²⁴ Profit.kz, *Хевел построит в Казахстане одну из крупнейших в СНГ солнечных электростанций*, <https://profit.kz/news/53405/Hevel-postroit-v-Kazahstane-odnu-iz-krupnejshih-v-SNG-solnechnih-elektrostantsij/>, (20.12.2020).

nie pojawiły się żadne informacje o ukończeniu budowy (stan na czerwiec 2021 roku). Uderzyło to znacząco w zaufanie do partnera rosyjskiego, gdyż farma słoneczna Nura miała być największą tego typu na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP)²⁵. Niezrealizowanie inwestycji zaburzyło plany dywersyfikacji energetycznej Republiki Kazachstanu.

Okres bezwzględnej wiary dobiegł końca. Same deklaracje polityczne przestały być wystarczające. Poświadczą o tym sposób konstruowania umów z partnerem rosyjskim. Jeżeli inwestycja nie wymaga szybkiego urzeczywistnienia, rząd Kazachstanu decyduje się na podpisanie umowy bez zabezpieczeń i na zasadzie bilateralności. Gdy projekt ma kluczowe znaczenie, żądają gwarancji finansowych bądź przyłączają do przedsięwzięcia strony trzecie. Poparciem dla przedstawionego poglądu była umowa na realizację elektrowni słonecznej w okolicach miasta Kentau²⁶. Wiedząc, że rosyjskie firmy mogą mieć trudności z dotrzymaniem terminu, do realizacji zaproszono firmę z Turcji i Arabii Saudyjskiej. Takie konstruowanie porozumień niesie odmienne skutki dla Federacji Rosyjskiej. Jeżeli umowa miała charakter jednostronny, Moskwa traciła uznanie tylko w oczach władz w Nur-Sułtanie. W przypadku partnerów trzecich oznacza to szerszą porażkę wizerunkową, których Rosja próbuje unikać za wszelką cenę. Taki model zmotywował także Rosjan do realnego działania i niezwlekania w wypełnianiu zadeklarowanych zobowiązań. Drugim sposobem są żądania gwarancji finansowych, które zostały podpisane przy negocjacjach dotyczących budowy elektrowni atomowej²⁷. Kazachstan obawiał się, że rosyjski RosAtom rozpocznie inwestycję i jej nie dokończy, co wiązałoby się ze stratą ogromnych środków finansowych, dlatego budowa będzie finansowana z kredytu udzielonego przez Rosję, a jego spłata zacznie się dopiero w chwili ukończenia inwestycji²⁸.

PODSUMOWANIE

„Wielka Gra o Azję Centralną” przyspieszyła po 2013 roku, kiedy Chiny rozpoczęły realizację sztandarowego projektu Nowego Jedwabnego Szlaku. W 2005 roku Chiny były mało znaczącym inwestorem w gospodarkę Kazachstanu, tymczasem w 2018 roku poziom inwestycji chińskich był bardzo zbliżony do rosyjskich. Rosjanie zainwestowali 1,499 mld USD, Chińczycy 1,489 mld USD²⁹.

Zwiększanie obecności Chin umożliwia Kazachstanowi dystansowanie się względem Kremla. Kazachstan ze względu na wejście w skład pięćdziesięciu największych gospodarek

²⁵ Ibidem.

²⁶ A. Kryżew, *Rosyjska firma zbuduje słoneczną elektrownię za \$50 milionów w Kentau*, <https://ru.sputniknews.kz/economy/20190203/9145645/kentau-solnechnaya-stanciya-stroitelstvo.html> (20.12.2020).

²⁷ World Nuclear News, *Russia helps Kazakh nuclear power plans*, <http://www.world-nuclear-news.org/NN-Russia-helps-Kazakh-nuclear-power-plans-3005141.html> (20.12.2020).

²⁸ B. Pannier, *Putin Offers Russian Help To Build Kazakh Nuclear Plant*, <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-putin-offers-russian-nuclear-plant-help/29865177.html> (20.12.2020).

²⁹ Ranking.kz, *W 2018 roku prawie połowa państw UE zmniejszyła inwestycje w ekonomię Kazachstanu. Ogólne zmniejszenie wolumenu przytoczenia PIII w tym czasie stanowiło 12,2%*, <http://www.ranking.kz/ru/a/rankings/v-2018-godu-pochti-polovina-stran-es-sokratila-investicii-v-ekonomiku-kazahstana-obshee-snizhenie-valovogo-pritoka-pii-po-etim-stranam-sostavilo-122>, (20.12.2020).

swiata posiada coraz wieksze aspiracje gospodarcze oraz polityczne, które są wyhamowywane przez Rosję dążącą do utrzymania patrymonialnego zwierzchnictwa nad Nur-Sułtanem.

Elity polityczne Kazachstanu zrozumiały, że nie rozwiną nowoczesnych segmentów gospodarki przy wsparciu Rosjan, dlatego Chiny przyjęły rolę partnera strategicznego. Wynika to z większego uwzględniania kazachskiej koncepcji rozwoju *Kazachstan2050* w realizacji swoich interesów. Działania chińskie charakteryzują się sumiennością i terminowością, podczas gdy strona rosyjska często nie dotrzymuje wyznaczonego terminu realizacji. Prowadzi to do postrzegania Rosji jako partnera hamującego rozwój Kazachstanu, co wpływa na stosowanie mechanizmów zabezpieczających z powodu ograniczonego zaufania wobec składanych obietnic.

Aktem desperacji ze strony Moskwy było zaproponowanie zacieśnienia współpracy w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG). Nur-Sułtan zgodził się na to, żądając w zamian podpisania dwustronnej umowy pomiędzy EUG i ChRL. Konieczność spełnienia tego postulatu pokazuje osłabienie pozycji nie tylko ekonomicznej, lecz także politycznej Rosji w Kazachstanie. Porażką Rosjan jest to, że Kazachstan zaczął uwzględniać w budowaniu relacji z Rosją reakcję Chin, co pokazuje wzrost znaczenia partnerstwa pomiędzy tymi państwami. Przeciwnie ma się sytuacja przy realizacji projektów z Chinami. Prezydent Kasym Tokajew i jego administracja coraz rzadziej uwzględniają w nich interesy rosyjskie.

Na podstawie przedstawionej analizy można stwierdzić, że hipoteza badawcza została potwierdzona. Rzeczywiście w kazachskiej strategii rozwoju doszło do odwrócenia wartościowania. Nadrzędnym celem przy wyborze partnera strategicznego stał się rachunek ekonomiczny i korzyści z niego płynące. Dopiero na drugim miejscu znalazły się względy polityczne. Widoczne to jest przy analizowaniu podejścia Rosjan i Kazachów. Władze Kazachstanu zbudowały silne podstawy kapitalizmu i zaczęły spoglądać z perspektywy finansowej, zapominając często o sentymentach czy wspólnej przeszłości. Rachunek ekonomiczny i terminowość stały się priorytetem. Rosjanie nie zauważyli zmian, jakie zaszły w elitach politycznych Kazachstanu. Kiedy je dostrzegli, uznali próbę budowania niezależności za zagrożenie. Podjęli ostrą krytykę, która została zignorowana przez Nur-Sułtan. Władze w Kazachstanie widzą, że silny sojusz z Rosją prowadzi do problemów w chwili przeprowadzania znaczących przemian, dlatego stojąc przed koniecznością takiej przebudowy ograniczyli kontakty.

Zgodnie z przyjętym na początku artykułu poglądem, że dzisiejszym obszarem rywalizacji jest sfera ekonomiczna, Federacja Rosyjska ponosi klęskę w starciu z Chińską Republiką Ludową. Dalsze utrzymanie tak ścisłych relacji nie jest możliwe, gdyż współpraca z Rosją zapewnia powolniejszy rozwój niż współpraca z innymi partnerami. Utrata wpływów ekonomicznych prowadzi do osłabiania pozycji politycznej, z czym mamy już do czynienia w Kazachstanie. W najbliższych latach będziemy obserwować zwrot w „Wielkiej Grze o Azję Centralną”.

BIBLIOGRAFIA

ARTYKUŁY I MONOGRAFIE

- Jarosiewicz Aleksandra, Strachota Krzysztof. 2013. Chiny a Azja Centralna. Dorobek dwudziestolecia. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kozłowski Krzysztof. 2016. „The New Silk Road: the promise and the challenge of Chinese Eurasian Integration in the post-soviet Central Asia”. TeKa Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych OL PAN 11(1): 97-109.
- Legieć Arkadiusz. 2019. „Perspektywy sukcesji władzy w Kazachstanie”. Biuletyn PISM 65 (1813),
https://pism.pl/publikacje/Perspektywy_sukcesji_w_adzy_w_Kazachstanie.
- Żukowska Jolanta. 2016. „Geoekonomia nowej rzeczywistości”. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 439: 417-427.
- Алиев Тимур. 2015. Динамика, противоречия и социальные последствия экономического роста в Казахстане (1991-2013 гг.) [Aliev Timur. 2015. Dinamika, protivorechiya i sotsial'nye posledstviya ekonomicheskogo rosta v Kazakhstane (1991-2013 gg.)].
- Курбанов Собир. 2017. Экономика Центральной Азии в ретроспективе: прошлое, настоящее и будущее [w:] Центральная Азия - 25 мысли о прошлом, проекция будущего. Сборник эссе из Центральной Азии, red. Ларюэль Марлен, Курманова Айтолкын, 32-35. Uniwersytet Georga Waszyngtona, Waszyngton [Kurbanov Sobir. 2017. Ekonomika Tsentral'noy Azii v retroperspektive: proshloe, nastoyashchee i budushchee [v:] Tsentralnaya Azya – 25 myśli o proshlom, proektsiya budushchego. Sbornik esse iz Tsentralnoy Azii, red. Laryuel' Marlen, Kurmanova Aytolkyn, 32-35. Uniwersytet Georga Waszyngtona, Waszyngton].
- Europejski Bank Rozwoju i Odbudowy. 2018. Казахстан: возможные последствия для бюджета в связи с общемировой тенденцией перехода к более «зеленой» глобальной экономике.
<https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395278165282&d=Mobile&pagename=EBRD%2FContent%2FContentLayout> [Europejski Bank Rozwoju i Odbudowy. 2018. Kazakhstan: vozmozhnye posledstviya dlya byudzheta v svyazi s obshchemirovoy tendentsiey perekhoda k bolee „zelenoy” globalnoy eknomike. <https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395278165282&d=Mobile&pagename=EBRD%2FContent%2FContentLayout>].

ARTYKUŁY PUBLICYSTYCZNE

- Адылканова Ирина. 2018. Проблемы «Русала» не касаются казахстанского угля.
<https://kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2018-05/problemy-rusala-ne-kasayutsya-kazakhstanskogo-uglya> [Adylkanova Irina. 2018. Problemy „Rusala” ne kasayutsya kazakhstanskogo uglya. <https://kursiv.kz/news/kompanii-i-rynki/2018-05/problemy-rusala-ne-kasayutsya-kazakhstanskogo-uglya>].
- Баязитова Александра. 2015. Более 90% инвестиций Китая в ЕАЭС приходятся на Казахстан. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31666239#pos=3;-129 [Bayazitova Aleksandra. 2015. Bolee 90% investitsii Kitaya v EAGC prikhoditsya na Kazakhstan. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31666239#pos=3;-129].

- Галушко Ирина. 2018. В ЮКО до 2025 года построят шесть солнечных электростанций. <https://kursiv.kz/news/otraslevye-temy/2018-05/v-yuko-do-2025-goda-postroyat-shest-solnechnykh-elektrostantsiy> [Galushko Irina. 2018. V YUKO do 2025 goda postroyat shest' solnechnykh elektrostantsiy. <https://kursiv.kz/news/otraslevye-temy/2018-05/v-yuko-do-2025-goda-postroyat-shest-solnechnykh-elektrostantsiy>].
- Газпром. Россия и Казахстан готовят к освоению Центральное и Имашевское месторождения. <https://www.gazprom.ru/projects/kazakhstan/> [Gazprom. Rossiya i Kazakhstan gotovyat k osvoeniuyu Tsentral'noe i Imashevskoe mestorozhdeniya. <https://www.gazprom.ru/projects/kazakhstan/>].
- Кряжев Александр. 2019. Российская компания построит солнечную электростанцию за \$50 миллионов в Кентау. <https://ru.sputniknews.kz/economy/20190203/9145645/kentau-solnechnaya-stanciya-stroitelstvo.html> [Krjazhev Aleksandr. 2019. Rossiyskaya kompaniya postroit solnechnuyu elektrostantsiyu za \$50 millionov v Kentagu. <https://ru.sputniknews.kz/economy/20190203/9145645/kentau-solnechnaya-stanciya-stroitelstvo.html>].
- Лукойл. 2019. Лукойл заключил контракт на разведку и разработку углеводородов на блоке Женис в Казахстане. <http://www.lukoil.ru/PressCenter/Pressreleases/Pressrelease?rid=332258> [Lukoil. 2019. Lukoyl zakonchil kontrakt na razvedku i razrabotku uglevodorodov na bloke Zhenis v Kazakhstane. <http://www.lukoil.ru/PressCenter/Pressreleases/Pressrelease?rid=332258>].
- Муканкызы Макпал. 2018. Новый кредит из Китая без упоминаний о прежних долгах. <https://rus.azattyq.org/a/nazarbayev-vizit-v-pek-in-vesticii/29279262.html> [Mukankyzy Makpal. 2018. Novyj kredit iz Kitaya bez upomaninij o prezhnikh dolgakh].
- Мусапирова Асель. 2019. Какие страны инвестируют в Казахстан? <https://kursiv.kz/news/tendencii-i-issledovaniya/2019-04/kakie-strany-investiruyut-v-kazakhstan> [Musapirova Asel'. 2019. Kakiye strany investiruyut v Kazakhstan? <https://kursiv.kz/news/tendencii-i-issledovaniya/2019-04/kakie-strany-investiruyut-v-kazakhstan>].
- Покидаев Дмитрий. 2020. Казахстанцы смогут использовать пенсионные накопления с 2021 года. <https://kursiv.kz/news/pensionnaya-sistema/2020-11/kazakhstancy-smogut-ispolzovat-pensionnye-nakopleniya-s-2021-goda> [Pokidayev Dmitriy. 2020. Kazakhstantsy smogut ispolzovat' pensionnye nakopleniya s 2021 goda].
- Сатов Руслан. 2019. О строительстве дорог и тротуаров рассказал аким города Атырау. <http://atpress.kz/6711-o-stroitelstve-dorog-i-trotuarov-rasskazal-akim-goroda-atyrau> [Satov Ruslan. 2019. O stroitel'stve dorog i trotuarov rasskazal akim goroda Atyrau. <http://atpress.kz/6711-o-stroitelstve-dorog-i-trotuarov-rasskazal-akim-goroda-atyrau>].
- Сурганов Валерий. 2018. АПК Казахстана в 2018 году: экспортный прорыв и новые проекты. <http://agroinfo.kz/apk-kazaxstana-v-2018-godu-eksportnyj-proryv-i-novye-proekty/> [Surganov Valeriy. 2018. APK Kazakhstana v 2018 gody: eksportnyj proryv i novye proekty. <http://agroinfo.kz/apk-kazaxstana-v-2018-godu-eksportnyj-proryv-i-novye-proekty/>].
- Штанов Владимир. 2018. «АвтоВАЗ» планирует открыть завод в Казахстане к 2021 году. <https://www.vedomosti.ru/auto/articles/2018/03/05/752711-avtovaz-kazahstane> [Shtanov Vladimir. 2018. „AvtoBAZ” planiruyet otkryt' zavod v Kazakhstane k 2021 godu. <https://www.vedomosti.ru/auto/articles/2018/03/05/752711-avtovaz-kazahstane>].

- 2020.АО "Самрук Энерго" сообщило о реализации нового проекта добычи угля на разрезе "Богатыр". <https://kase.kz/ru/news/show/1425160/> [2020.АО „Samruk Energo” soobshchilo o realizatsii novogo proekta dobychi uglya na razreze „Bogatyr” <https://kase.kz/ru/news/show/1425160/>].
- Pannier Bruce. 2019. Putin Offers Russian Help To Build Kazakh Nuclear Plant, <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-putin-offers-russian-nuclear-plant-help/29865177.html>.
- Profit.kz. 2019. Хевел построит в Казахстане одну из крупнейших в СНГ солнечных электростанций. <https://profit.kz/news/53405/Hevel-postroit-v-Kazahstane-odnu-iz-krupnejshih-v-SNG-solnechnih-elektrostantsij> [Profikt.kz. 2019. Khevel postroit v Kazahstane odnu iz krupneyshikh v SNG solnechnykh elektrostantsij. <https://profit.kz/news/53405/Hevel-postroit-v-Kazahstane-odnu-iz-krupnejshih-v-SNG-solnechnih-elektrostantsij>].
- Ranking.kz. 2019. В 2018 году почти половина стран ЕС сократила инвестиции в экономику Казахстана. Общее снижение валового притока ПИИ по этим странам составило 12,2%. <http://www.ranking.kz/ru/a/rankings/v-2018-godu-pochti-polovina-stran-es-sokratila-investicii-v-ekonomiku-kazahstana-obshee-snizhenie-valovogo-pritoka-pii-po-etim-stranam-sostavilo-122> [Ranking.kz. 2019. V 2018 gosu pocthi polovina stran EC sokratila investitsi v ekonomiku Kazahstana. Obsheee snizhenie valovogo pritoka PII po etim stranam sostavilo 12,2%. <http://www.ranking.kz/ru/a/rankings/v-2018-godu-pochti-polovina-stran-es-sokratila-investicii-v-ekonomiku-kazahstana-obshee-snizhenie-valovogo-pritoka-pii-po-etim-stranam-sostavilo-122>].
- World Nuclear News. 2014. Russia helps Kazakh nuclear power plans, <http://www.world-nuclear-news.org/NN-Russia-helps-Kazakh-nuclear-power-plans-3005141.html>.

ДОКУМЕНТЫ

- Государственная программа Российской Федерации "Экономическое развитие и инновационная экономика" (утв. постановлением Правительства РФ от 15 апреля 2014 г. N 316). <http://gov.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm> [Gosudarstvennaya programma Rossiyskoy Federatsii „Ekonomicheskoe razvitiye I innovatsionnaya ekonomika (utv. postanovleniyem Pravitel'stva RF ot 15 aprelya 2014. g. N 316). <http://gov.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm>].